

STM 1945

**Orgelbyggarefamiljen Cahman, Hülphers och orgeln i
Trefaldighetskyrkan i Kristianstad**

Av Bengt Kyhlberg

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

ORGELBYGGGAREFAMILJEN CAHMAN,
HÜLPHERS OCH ORGELN I TREFALDIGHETS-
KYRKAN I KRISTIANSTAD

AV BENGT KYHLBERG

Att Abraham Abrahamsson Hülphers' musikavhandling¹ och materialsamlingen² till detta år 1773 tryckta arbete utgöra en ovärderlig källa för forskare och musiksribenter är omvittnat³ och odiskutabelt. Särskilt orgelnotiserna i den tryckta avhandlingen, vilka äro ett koncentrat av de insamlade uppgifterna, ha åtminstone förr ansetts äga en fullkomlig auktoritet och ha därför helst avskrivits ordagrant. Självfallet har det dock sina risker att alltför ivrigt ösa ur denna andrahandskälla utan att underkasta den en noggrann kontroll. Hülphers' roll har ju varit samlarens, och han har som sådan varit mycket beroende av sina meddelares omdöme och noggrannhet. Han kan inte ha haft några större möjligheter till kontroll av de insända uppgifterna, och risken, att han själv gjort sig skyldig till missuppfattningar, får inte förbises. En systematisk sammanställning och — där så är möjligt — kontroll av uppgifterna i Hülphers' avhandling och manus torde alltså vara av nöden för att få en uppfattning av källvärdet. Den följande framställningen är ett försök att i ett fall utöva denna kontroll av Hülphers.

För orgeln i Trefaldighetskyrkan i Kristianstad meddelar Hülphers dispositionen i sin vanliga nomenklatur och anger att det 28-stämmiga verket byggts av en Henric Cahman år 1631.⁴ På ett annat ställe konstaterar han: »På Christianstads verk är tecknad *Henric Cahman*

¹ Abrah: Abr[ahams]son Hülphers: Historisk Afhandling om Musik och Instrumenter särdeles om Orgwerks Inrättningen i Allmänhet jemte Kort Beskrifning öfwer Orgwerken i Sverige. Westerås 1773. — Förkortas här: Hülphers' avhandling.

² Förvaras i Västerås läroverksbibliotek. Förkortas här: Hülphers' manus.

³ Jfr t. ex. Tobias Norlinds uppsats i STM 1937, s. 64: »Mina egna forskningar vid seklets början inledas med Hülphers och hans manuskriptsamling, som jag nu i nära 40 år öst ur för historia och lexikon.»

⁴ Hülphers' avhandling s. 222 f.

1631).¹ Hülphers bygger därvid på ett utförligt men osignerat och odaterat meddelande², vilket i sin helhet här återges på bilaga 3. Detta meddelande gör ett vederhäftigt intryck och är uppställt på ett sakkunnigt sätt. Dess anonyme upphovsman börjar med en uppgift, att på öververket årtalet 1631 står skrivet med förgyllda siffror. Så följer: »Uti ena windlådan är tecknad samma åratal och Henricus Chaman, hwaraf trol[igen] slutas, at han och warit Byggmästaren.» Efter en del uppgifter om stämmornas och spelhjälpmedlens antal samt klaviaturens omfång, meddelas sedan orgelverkets disposition.

Namnet Henric Cahman och årtalet 1631 har förellett Hülphers till några ödesdigra funderingar över orgelbyggarefamiljen Cahmans genealogi. Han säger bl. a.³: »En allmän sägen är, at *Hans Henr. Cahman* af Konung Carl XI blifwit införskriften på 1680talet, at bygga Upsala Dom-Kyrko-Orgwerk, — — —. Denne Cahman skall warit uphof til Orgbyggare konstens förbättring i Swerige, och har på flere ställen — — — upsatt och reparerat Orgwerk. Härwid göres dock den anmärkning, at efter en *Henric Cahman* redan 1631 nämnes för Orgbyggare i Christianstad, tyckes nog likt, at Hans Henr. Cahman warit dess Son, samt genom wistande utrikes fått bättre lära Orgbyggare konsten; men blir således efter någras påstående, icke den förste af det namnet i Swerige. — — —».

Ovanstående dock tämligen försiktigt formulerade rader i Hülphers' avhandling ha sedan legat till grund för de flesta svenska framställningars meddelanden om familjen Cahman och Kristianstadsorgeln. Så är fallet bl. a. med Lindbergs lilla bok, »Orgverket»,⁴ Svenska ättartal⁵, Hennerberg-Norlinds orgelhandbok⁶, Tobias Norlinds artikel om »Cahman» i Sv. Biogr. Lex.⁷ fram till Carl-Allan Mobergs »Kyrkomusikens historia».⁸

¹ Hülphers' avhandling, s. 179 not 18.

² Hülphers' manus, fol., städer, nr 17.

³ Hülphers' avhandling, s. 181 not 20.

⁴ Carl Ludv. Lindberg: Handbok om Orgverket. 2:a, tillökta och förbättrade, uppl. Strängnäs 1861, s. X not.

⁵ Svenska ättartal för år 1896. 11 årg. Sthlm 1896. Lämnar å s. 123—125 till större delen riktiga uppgifter om släkten Cahman.

⁶ C. F. Hennerberg o. N. P. Norlind: Handbok om orgeln. Sthlm 1912. Del II, s. 100.

⁷ Svenskt Biografiskt Lexikon. Sthlm 1927. Bd 7, s. 203 ff.

⁸ Carl-Allan Moberg: Kyrkomusikens historia. Uppsala 1932. s. 443 f. — Se äv. av samme förf.: Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert. Studier i Stormaktstidens svenska musikhistoria. (= Uppsala Universitets Årsskrift 1942: 5. Uppsala 1942.) s. 84.

Orgeln i Trefaldighetskyrkan i Kristianstad byggdes emellertid ej av någon Cahman utan av Kristian IV:s orgelbyggare Johan Lorentz eller Lauritzen från Holstein. Tvenne handlingar därom från 1619 resp. 1620 finnas bevarade.¹ Orgeln uppsattes dock ej förrän läktaren blivit färdig år 1631.² Redan 1851 meddelades den rätte orgelbyggarens namn i tryck av en konsthistoriker, lundaprofessorn C. G. Brunius, med angivande av de båda ovannämnda handlingarna.³ De danska och svenska beskrivningar av Trefaldighetskyrkan, som senare utkommit, ha för övrigt alla samstämmiga uppgifter om orgelns byggmästare.⁴

Huruvida uppgiften om Henricus Chaman 1631 överhuvudtaget kan ha något samband med den i Sverige verksamma orgelbyggarefamiljen Cahman, skola vi återkomma till senare. Att säkert en medlem av familjen Cahman haft något att göra med Kristianstadsorgeln framgår emellertid av en från Kristianstads magistratsarkiv härrörande och nu i Landsarkivet i Lund förvarad handling. Det är ett egenhändigt besiktningsutlåtande och reparationsförslag av Hans Henrich Cahman, »Kürtzest verfassete Specification der Orgel alhier in Christianstad», daterat den 1¹/₂ 1685.⁵ Handlingen, som återges i sin helhet på bilaga 2,⁶ är utskrivet på tre sidor av ett folioark. Den upptar först en fullständig disposition över orgeln samt en uppdelning av de 28 stämmorna på olika fottal och kor jämte uppgiften, att de ljudande pipornas antal är 1.628. Därefter meddelar Cahman, vad som enligt hans åsikt behöver göras för att iståndsätta

¹ Skaanske Registre IV, 122, Kungl. brev ³⁰/₃ 1619.

Dito , 152, Förbindelse ²/₄ 1620.

Matheus Lundborg: Heliga Trefaldighetskyrkan i Kristianstad . . . utgiven till kyrkans 300-årshögtid den 3 juni 1928. Kristianstad 1928. s. 131, återger dessa båda handlingar i översättning. Originaltexten synes dock ha missuppfattats på flera punkter.

² Lundberg, a. a., s. 131.

³ C. G. Brunius: Konstanteckningar under en resa år 1849. Lund 1851. s. 708, 716.

⁴ a) F. R. Friis: Trefoldighedskirken i Christianstad. Khvn 1887. s. 5, 22 ff.

b) Albin Blomstedt: När Kristianstads kyrka byggdes och invigdes. Kristianstad 1912. s. 10.

c) Lundborg, a. a., s. 129—137, som även konstaterar, att Hülphers' uppgift är felaktig.

d) Philipp Borries: Trefoldighedskirken i Kristianstad. Naestved 1936. s. 10.

⁵ Handlingen, som ingår i en större samling äldre stadsarkivalier från Kristianstad, vilken ännu ej slutgiltigt ordnats och förtecknats, har gjorts tillgänglig för mig genom vänlig förmedling av Fil. Dr Ingvar Andersson.

⁶ Dispositionen jämte en resumé av det övriga innehållet i handlingen är publicerad i Lundborgs a. a., s. 132. Texten är dock mycket felaktigt återgiven.

verket. Orgeln skall i sin helhet söndertagas och rengöras, varefter alla felaktigheter lagas och förstörda delar ersättas. Dessutom skola rörverkens kryckor samt väderlådornas anhängstrådar och fjädrar, vilka varit utförda av järntråd, ersättas med dylika av mässingstråd. Skadornas omfattning framgår ej direkt av Cahmans redogörelse, men de torde ha varit stora. I den specificerade kostnadsberäkningen, som slutar på 191 Rdr 2 mark 8 sk., anger han den erforderliga arbetstiden till 20 veckor. Materialkostnaderna uppgå till närmare 13 % av totalbeloppet. Hela redogörelsen gör ett mycket vederhäftigt intryck, och det råder intet tvivel om, att vi här ha att göra med en i sitt fack väl insatt person.

Hur illa det var ställt med orgelverket redan drygt tio år tidigare visar en från samma arkiv härstammande »Verzeugnis wie das Orgelwerck in Christianstadt sich itz befindet undt was daran manquiret».¹ Denna handling, som upptar 2½ sidor av ett folioark, är författad av kyrkans dåvarande organist Samuel Friederich Sutorius och daterad den 7/7, 1674. Förteckningen återges i sin helhet på bilaga 1. Sutorius meddelar inledningsvis, att piporna blott ge an med halv styrka, och att rörverken till större delen äro förstörda av rost. Därefter följer en detaljgranskning stämman efter stämman, varvid alla felaktiga toner äro angivna. Och dessa uppgår till ej mindre än 448 stycken. Dessutom fungera tremulanten och två av spärrventilerna dåligt, och såväl väderlådor, väderrör, som bälgar äro otäta. Sutorius konstaterar till slut, att »Diese habe ich also befunden als ich vorgangene Ostern vor 2 Jahren ahier bin in diensten kommen». Kostnaden för en iståndsättning av orgeln uppskattar han till 200 riksdaler.

Trots att några direkta arkivaliska uppgifter om den planerade reparationen av Kristianstadsorgeln hittills ej stått att uppdriva, kan indirekt påvisas, att den med största sannolikhet anförtrotts åt Hans Henrich Cahman. Denne synes 1685 ha varit verksam i Landskrona² och torde även under de närmast följande åren haft sin hemvist i denna stad. Av en skrivelse från Cahmans hustru, Anna Christina Fritsch, till magistraten i Landskrona daterad 24/10 1687 framgår dock, att han vid denna tid vistades i Kristianstad.³ Samma år — 1687 — började vidare de styrande vid Uppsala domkyrka söka förvärva Hans Henrich Cahman till att fullborda den av Frans Boll påbör-

¹ Se not 5 sid. 63.

² N. E. Lovén: Landskrona under svenska tiden. Landskrona 1908—09. Del III, s. 84.

³ Lovén, a. a., s. 84 f.

jade nya domkyrkoorgeln. De skriftliga förhandlingarna härom kunna följas i domkyrkorådets protokoll fr. o. m. slutet av januari 1687.¹ I protokollet den 21/7 säges, att ett beslutat svarsbrev till Cahman skulle ett av domkyrkoråden, professor Spole, »läggia uthi sitt till Kyrkoherden i Christianstad, för dhess wisshets skull». Den 23/12 diskuteras ett brev från Cahman daterat i Kristianstad den 12 samma månad, där han meddelat, att han varit sjuk och beräknade inträffa i Uppsala till fastan. När sålunda Hans Henrich Cahman tydligen vistats i Kristianstad 1687, är det ytterst sannolikt, att han varit där för att reparera orgeln i stadens kyrka. Då Cahman själv i sitt reparationsförslag (se ovan s. 64, och bil. 2) uppskattat arbetstiden till 20 veckor, stämmer det tämligen bra med ovanstående tidsuppgifter, om reparationen, som tydligen försinkats av hans sjukdom, antas ha pågått åtminstone under månaderna juli t. o. m. december 1687.

Den Cahmanska reparationen torde ha varit inskränkt till ett iståndsättande av orgeln. Några utbyten av stämmor eller några andra förändringar i orgelns disposition synes däremot ej ha förekommit. Möjligen har Cahman insatt den Cymbelstjärna, som omnämnes i Hülphers' manus.

En sammanställning av de tre ovan beskrivna och på bilaga 1—3 återgivna handlingarna visar, att dispositionen är densamma hos alla tre, vilket måste innebära, att orgelns sammansättning varit oförändrad åtminstone till tiden för den yngsta handlingens tillkomst, d. v. s. omkring 1770. De samstämmiga uppgifterna visa även enligt min mening, att de tre författarna varit kunniga och samvetsgranna. Visserligen lämna de ej absolut likalydande dispositionsförteckningar, men de få skiljaktigheterna ha huvudsakligen sin orsak däri, att olika namnformer använts på samma stämman (t. ex. Spielflöt, Spielpeiffe, Spitsfloit).² De två rena felaktigheter, som förekomma, har Cahman gjort sig skyldig till. Dels har han angivit ryggspositivets Regal 2' som 4-fotsstämman, och dels är hans uppgift, att orgelverket skulle innehålla 1.628 pipor för högt tilltagen. Han har tydligen beräknat pedalstämmornas omfång lika med manualernas.

Sammanställningen ger som resultat följande — på numera brukligt sätt uttryckta — data för orgeln i Trefaldighetskyrkan i Kristianstad med säkerhet gällande för tiden från dess tillkomst 1631 till omkr. 1770:

¹ Landsarkivet i Uppsala, Upps. domk. dep., Bunt 1.

² Som ett kuriosum kan nämnas, att sammanställningen av de tre handlingarna gör det möjligt att rekonstruera de olika registerandragens inbördes ordning och placering i två lodräta rader på ömse sidor om manualerna.

Öververk.

(C D E — $a_2 = 44$ toner.)

Principal 16'	Spetsflöjt 8'	Bärpfeife 8'
Oktava 8'	Qvintadena 8'	
Oktava 4'	Tvärflöjt 4'	
Superoktava 2'	Spetsflöjt 4'	
Cymbel 3-kor.	Gemshornskvint 1 $\frac{1}{3}$ '	Spärrventil
Mixtur 6-kor.		Tremulant

Ryggpositiv.

(C D E — $a_2 = 44$ toner.)

Principal 8'	Gedackt 8'	Trumpet 8'
Oktava 4'	Qvintadena 4'	Regal 2'
Superoktava 2'		
Scharf 3-kor.		Spärrventil

Pedal.

(C D E — $d_1 = 25$ toner.)¹

Untersatz 16'		
Oktava 8'	Gedackt 8'	Basun 16'
Oktava 4'	Qvintadena 8'	Trumpet 8'
		Skalmeja 4'
		Spärrventil

Cymbelstjärna (trol. insatt 1687).

Calcantregister.

Antalet pipor (max.) 1476,² alla av metall.

Stämning: korton.

5 st. enfaltiga kilbälgar.

Vad dispositionsuppgifterna för detta orgelverk i Hülphers' avhandling beträffa, synes mitt ovan (s. 61) gjorda påpekande av, hur bunden Hülphers måste ha varit av sina meddelares omdöme och noggrannhet, bekräftas. Han återger de uppgifter han mottagit i stort sett korrekt. Hans enda avvikelse från den insända uppgiften gäller öververkets Bärpfeife 8'. Denna stämma, som är ett rörverk, har han givit den missvisande beteckningen Bähr-Fleut.

¹ d_1 är den högsta pedalton, som av Sutorius angivits vara felaktig. Ett större pedalomfång är sålunda tänkbart men överensstämmer ej med dåtida praxis.

² För korstämmorna är antalet pipor beroende på, om det för resp. stämma angivna kortalet är genomfört genom hela registret.

En slutgiltig lösning av problemet »Henric Cahman 1631» — eller som Hülphers' manus anger det »Henricus Chaman» — torde f. n. ej vara möjlig. Två tämligen plausibla förklaringar kunna emellertid göras, om man utgår från, att *något* namn och årtal har stått skrivet i Kristianstadsorgelns väderlåda. Att en orgelbyggare eller någon av hans medhjälpare placerat sitt namn och eventuellt årtal inuti väderlådan eller på någon annan plats i den orgel, som man arbetat med, har ofta förekommit.

Den ena förklaringen bygger på att Hülphers' meddelare feltolkat inskriften, särskilt vad årtalet beträffar. När vi nu med största sannolikhet kan säga, att Hans Henrich Cahman år 1687 reparerat orgeln, möter intet hinder att anta, att Cahman själv eller snarare hans gesäll varit upphovsman till anteckningen, och att man skrivit årtalet 1687. Detta skulle sedan under inflytande av det åtminstone omkr. 1770 kvarvarande årtalet 1631 på orgelfasaden¹ av Hülphers' meddelare lästs som 1631. Särskilt sjuor och ettor i 1600-talsskrift kunna ju lätt förväxlas. Om skriften är otydlig, är det ej heller otänkbart, att en åtta läses som en trea. Den mindre korrekta namnformen Henricus Chaman kan i detta fall endast tagas som ett tecken på, att Hans Henrich Cahman ej personligen skrivit namnet i väderlådan.

Den andra förklaringen bygger på att Hülphers' meddelare tolkat inskriften rätt. Man kan med fog fråga sig, varför denne ej skulle ha meddelat inskriften i korrekt form, när alla hans övriga på okulärbesiktning grundade uppgifter om orgeln ha visat sig vara uttömmande och riktiga. Möjligen kan den invändningen göras, att han vid det tillfälle, då han skrev sitt meddelande till Hülphers, ej gjort sig besvär med att kontrollera inskriften i väderlådan, eller att han rent av fått uppgiften av någon annan person, som tidigare sett denna inskrift. Skulle det verkligen ha stått Henricus Chaman i väderlådan, måste detta tolkas så, att Johan Lorentz från Holstein vid sitt orgelbygge i Kristianstad haft en gesäll med detta namn. I så fall har alltså Hülphers' funderingar, om att Hans Henrich Cahman ej skulle varit den första orgelbyggaren med namnet Cahman här i Sverige — eller inom senare svenskt område — en smula sammanhang med verkligheten. Att göra dessa båda Cahmän till far och son eller att överhuvudtaget anse dem som släkt, har dock ej f. n. något säkert stöd. Visserligen talar mycket för att Hans Henrich Cahman

¹ Senare beskrivningar av orgelfasaden, t. ex. Brunius, a. a. och Lundborg, a. a., nämna ingenting om något årtal på fasaden.

kommit från Holstein, och en litterär notis om hans härstamning därifrån finnes också,¹ men denna har ej något egentligt bevisvärde.

Oberoende av släkten Cahmans härstamning och dess tidigare öden utanför svenskt område måste här några ytterligare invändningar göras mot de försök att teckna en stamtavla för den i Sverige verksamma orgelbyggaresläkten Cahman, som tidigare utförts. Förutom Hülphers' meddelanden i denna sak, vilka här redan till en del berörts (se ovan s. 62)², utgöras de av de mera detaljerade uppgifterna i Svenska ättartal,³ som, när de grunda sig på bouppteckningar och liknande handlingar, synas vara fullt korrekta. Med hjälp av dessa båda källor — och i någon mån Hülphers' manus — har sedan Tobias Norlind utformat sin Cahmanbiografi,⁴ vilken kompletteras i en fotnot i samme författares uppsats om Hülphers i STM.⁵ I denna not har Norlind uppställt en ny stamtavla åt Cahmans i enlighet med sin tolkning av ett meddelande i Hülphers' manus angående de i Borås verksamma Cahmännerna. Kärnpunkten i detta är uppgiften, att orgelbyggaren Johan Niclas Cahman skulle vara kusin med organisten i Borås Hans Henr. Cahman.⁶ Denna uppgift har gjort det omöjligt för Norlind att bibehålla den vanliga uppfattningen, att Johan Niclas Cahman varit son till den i denna uppsats figurerande orgelbyggaren Hans Henrich Cahman, vilken istället hos Norlind blivit farbror till Johan Niclas och Boråsgrenens stamfader.

Vänder man däremot på problemet och fortsätter att låta Hans Henrich och Johan Niclas Cahman vara far och son, vilket förhållande

¹ Johan Eenberg: Kort Berättelse af de märkvärdigaste saker etc., Uppsala 1704. s. 37.

² Se äv. Hülphers' avhandling s. 183 ff. not 22, 23.

³ Se not 5 sid. 62.

⁴ Se not 7 sid. 62.

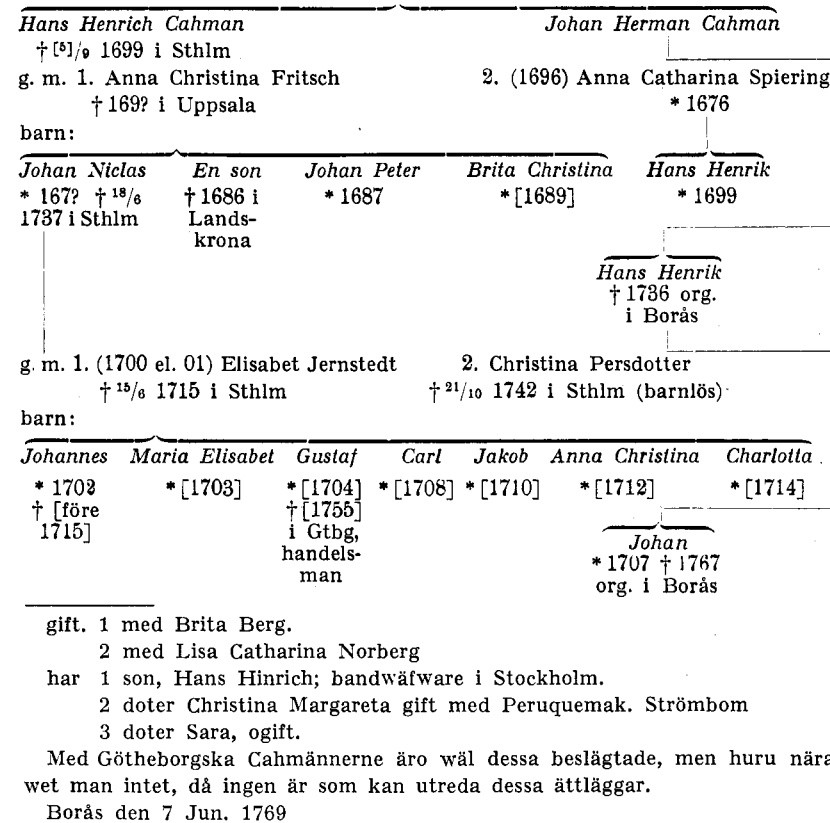
⁵ Tobias Norlind: Abraham Abrahamsson Hülphers och frihetstidens musikliv. I: STM årg. 19 (1937). Sthlm 1937. s. 60 not 1.

⁶ Hülphers' manus, fol., städer, nr 43 (Borås). Den del av meddelandet, som berör släkten Cahman har följande lydelse:

9:o Om Cahmanska Släkten kan man icke få tillräckelig och redig idé ehuru man forskat därefter; emedan de och sedan icke varit så curieuse at de lämnat något anteck[nat] efter sig; så äro och [ej] här som weta eller - -nat något därom. Troligt är at de kommit in ifrån Tyskland, ty Hans Hen[ric] såges haft sin moder hos sig som ej kunn[at] annat tala än Tyska.

Uti 1735 [h]är hos Kyrko Råds Protocoll d[en] 27 Martii nämnes Direct. och Orgbyggaren Joha[n] Nicl. Cahman såsom Cousin med då warande Organisten Hans Henr. Cahman. Dennes Son och successor i organistsys[an] Johan Cahman, lärar varit född 1707.

är det rätta och flerfaldigt bestyrkt,¹ kommer en stamfader för Boråsgrenen att saknas. Denna felande länk finnes emellertid, och har visat sig vara en bror till Hans Henrich vid namn *Johan Herman Cahman* även han orgelbyggare.² När nu huvudlinjerna för familjen Cahmans släktförhållanden klarnat, är det sålunda möjligt att presentera dess stamtavla, vilken — med de data, som f. n. stå till buds — får följande utseende:

Axel Luth»

¹ T. ex. i Hans Henrich Cahmans bouppteckning. Stockholms stadsarkiv: Bouppteckningar 1699: 1290.

² Några närmare upplysningar om Johan Herman Cahman har jag hittills ej lyckats uppsåra. Bl. a. saknas både födelse- och dödsdata. Han nämnes emellertid som Hans Henrich Cahmans bror och medhjälpare vid dennes orgelbygge i Uppsala domkyrka 1692—1698. (Räkenskaper för orgelbygget. Landsarkivet i Uppsala, Upps. domk. dep., bunt 17. Jfr N. J. Söderberg: Studier till Uppsala domkyrkas historia. I: Kyrkohistorisk årsskrift. 35 årg. (1935). Uppsala 1936), samt tillsammans med brorsonen Johan Niclas Cahman vid orgelbyggen i Jakobs

Bilaga 1.

»VERZEUGNIS WIE DAS ORGELWERCK IN CHRISTIANSTADT
SICH ITZ BEFINDET UNDT WAS DARAN MANQUIRET.

Orgelwerck von 28 Stimmen bestehet in zweij Clavier oben einander nebenst einen Pedal vndt diese die alhier aufgezeichnet, sprechen nur mit halben tohn ahn, was aber den Posanen Bass, Trompeten, Cornet, Schalmeij etc. ahnlanget dieselbigen seindt auch ziemlichen verdorben, mit rost v[ndt] seindt bei manchen die pfeifen wie auch zum wenigsten die Zungen gar weck.

1. Principal von 16 fus in ober Clavier. C Fiss B c d g \overline{c} \overline{ciss} \overline{f} \overline{fiss} \overline{c}
 \overline{ciss} \overline{d} \overline{e} \overline{f} \overline{g} .
2. Octaua. von 8 fus. C F Fiss H c diss a b \overline{c} \overline{d} \overline{diss} \overline{e} \overline{h} \overline{ciss} \overline{d} \overline{f}
 \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} .
3. Quint: den: 8 fus. C F G B ciss \overline{fiss} \overline{b} \overline{h} \overline{c} \overline{ciss} \overline{b} \overline{e} \overline{fiss} \overline{giss} \overline{a} .
4. Octaua 4 fus. D F Fiss G ciss e \overline{c} \overline{d} \overline{diss} \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} \overline{a} .
5. Gemshorn F Fiss Giss B ciss \overline{fiss} \overline{giss} \overline{b} \overline{ciss} \overline{d} \overline{diss} \overline{e} \overline{f} \overline{fiss} \overline{g} \overline{a} \overline{h} \overline{c}
 \overline{ciss} \overline{d} \overline{diss} \overline{e} \overline{f} \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} \overline{a} .
6. Zimmel. C D E F Fiss G Giss H c ciss \overline{d} \overline{diss} \overline{e} \overline{f} \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} \overline{a} \overline{b} \overline{h} \overline{c}
 \overline{ciss} \overline{d} \overline{diss} \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} \overline{a} \overline{b} \overline{h} \overline{ciss} \overline{d} \overline{diss} \overline{e} \overline{f} \overline{fiss} \overline{giss} \overline{a} .
7. Dulcian. 8 fus. Giss B ciss \overline{d} \overline{ciss} \overline{giss} \overline{ciss} \overline{fiss} .
8. Spielflöt 8 fus. C F G H c ciss \overline{f} \overline{g} \overline{giss} \overline{ciss} \overline{diss} \overline{f} \overline{c} \overline{ciss} \overline{diss} \overline{f} \overline{fiss} \overline{g}
 \overline{giss} \overline{a} .
9. Querflöt 4 fus. C E Fiss G Giss A c ciss \overline{d} \overline{diss} \overline{e} \overline{f} \overline{fiss} \overline{a} \overline{b} \overline{h} \overline{c} \overline{ciss} \overline{e}
 \overline{f} \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} \overline{h} \overline{ciss} \overline{d} \overline{diss} \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} .
10. Spielflöt 4 fus. E G Giss A B H c e \overline{f} \overline{fiss} \overline{c} \overline{ciss} \overline{diss} \overline{fiss} \overline{d} \overline{fiss} \overline{g} .
11. Supoctaua 2 fus Fiss A B c ciss \overline{f} \overline{ciss} \overline{d} \overline{e} \overline{giss} \overline{a} \overline{h} \overline{ciss} \overline{d} \overline{diss} \overline{e} \overline{f} \overline{fiss}
 \overline{g} \overline{giss} \overline{a} .
12. Mixtur. C D E F Fiss G Giss A B H c ciss \overline{d} \overline{diss} \overline{e} \overline{f} \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} \overline{a} \overline{b} \overline{h}
 \overline{c} \overline{ciss} \overline{d} \overline{diss} \overline{e} \overline{f} \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} \overline{a} .

kyrka 1699 (Sv. K., Sthlm. Bd. 4, s. 111, 334) och Riddarholmkyrkan 1700 (Sv. K., Sthlm, Bd 2, s. 274). Självständiga arbeten äro reparationer år 1698 i Stora Tuna (Sv. K., Dal., Bd 1, s. 374 f.) och i Stora Kopparbergs kyrka i Falun (Sv. K., Dal., Bd 2, s. 55; jfr Bertil Wester: Gotisk resning i svenska orglar. Akad. avh., Sthlm 1936. s. 253 f.). Man har dessutom skäl att misstänka, att av de arbeten, som tillskrivits de andra Cahmännerna, åtminstone några vid närmare granskning skola visa sig vara utförda av Johan Herman Cahman.

Rück Positiu.

13. Principal 8 fus C D E F A H b \overline{giss} \overline{ciss} \overline{e} \overline{f} .
14. Octaua 4 fus E H c ciss \overline{g} \overline{giss} \overline{b} \overline{d} \overline{giss} \overline{b} \overline{h} \overline{d} \overline{diss} \overline{e} \overline{f} \overline{giss} \overline{a} .
15. Supoctaua. 2 fus D Giss c diss \overline{giss} \overline{c} \overline{d} \overline{f} \overline{fiss} \overline{h} \overline{ciss} \overline{diss} \overline{f} \overline{fiss} \overline{giss} \overline{a} .
16. Trompet. 8 fus C D F Fiss A H f \overline{fiss} \overline{c} .
17. Gedackt 8 fus D E F Fiss G A b \overline{ciss} .
18. Kleingedackt 4 fus F Giss ciss \overline{diss} \overline{h} \overline{f} \overline{giss} \overline{a} \overline{h} \overline{ciss} \overline{d} \overline{e} \overline{f} \overline{giss} .
19. Scharff ist sehr unrein C D E F Fiss G Giss A B H c ciss \overline{d} \overline{diss} \overline{e}
 \overline{f} \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} \overline{a} \overline{b} \overline{h} \overline{c} \overline{ciss} \overline{d} \overline{diss}
 \overline{e} \overline{f} \overline{fiss} \overline{g} \overline{giss} \overline{a} .
20. Cornet 2 fus Giss b \overline{c} \overline{giss} .

Pedal.

21. Untersatz 16 fus C F Fiss G Giss A H d e \overline{fiss} \overline{g} \overline{a} \overline{h} \overline{d} .
22. Gedackt 8 fus F Fiss G Giss ciss \overline{d} \overline{g} \overline{h} .
23. Octaua 4 fus d h.
24. Dulcian. 8 fus C H c d diss.
25. Octaua 8 fus F H ciss \overline{diss} \overline{f} \overline{c} .
26. Quint: dena 8 fus E F Fiss c ciss \overline{diss} \overline{e} \overline{g} .
27. Schalmeij 4 fus C D E F A ciss \overline{diss} .
28. Posaun 16 fus E Fiss G A e \overline{giss} .

Tremulant bleibt unterweilen weg.

Ventil zum ober Clavier ist guht.

Ventil zum Rückpositiu vndt

Pedal daucht nicht die Windtlade

geheth an unterschiedlichen orten aus in gleichen

auch die Windtröhren wie auch alle fünf Bälge.

Diese habe ich also befunden als ich vorgangene Ostern vor 2 Jahren alhier bin in diensten kommen. kan ohnegefahr kosten zu Reparieren 200 Rdr.

Christianstadt den 7 Julij 1674.

Samuel Friederich Sutorius Org

[manu] p[ro]p[ria]

Ciss, diss etc., som i originalet utmärkts med sedvanlig förkortning efter den enkla tonbokstaven, har här skrivits ut.

Bilaga 2.

»KÜRTZEST VERFASSETE SPECIFICATION DER ORGEL AL-
HIER IN CHRISTIANSTAD

Haubdmanual alls oberwerck

1 Principal	16 fuss		
2 spielpfeiffe	8 fuss	Unter manual oder rückwerck	
3 octava	8 fuss	1 Principal	8 fuss
4 querflöte	4 fuss	2 gedackt	8 fuss
5 gedackt	8 fuss	3 octava	4 fuss
6 spitze flöte	4 fuss	4 Quintadena	4 fuss
7 octava	4 fuss	5 s. octava	2 fuss
8 s. octava	2 fuss	6 mixtur	3 fag
9 spitze quinte	1 $\frac{1}{2}$ fuss	7 Trompet	8 fuss
10 mixtur	6 fag	8 Regal	4 fuss
11 scharfess	3 fag		
12 baerpfeiffe	8 fuss		

Pedal

1 Vntersatz	16 fuss
2 Octava	8 fuss
3 gedackt	8 fuss
4 quintadena	8 fuss
5 octava	4 fuss
6 Posaun	16 fuss
7 Trompet	8 fuss
8 cornet oder schalmeij..	4 fuss

1. Summa 28 warvnter endhalten 3 · 16füssige, 11 · 8füssige 8 · 4füssige, 2 · 2füssige, 1 · 1 $\frac{1}{2}$ füssige, 1 · 6fache, 2 · 3fache stimmen, die zahl der pfeiffen an gross vnd kleine Ohne die blinden sonuhn zum cirad stehen sein 1628, welche zum ersten alle heraus, von aller unsauberkeit gereinigt, auch da sie schadhafft wieder eingerichtet, vnd her nacher aufs beste geintoniret vnd gestimmt werden müssen.

2. Müssen auch alle rohe oder schnarrwercke so in der gantzen orgel verhanden, an stad der eisern draet krücken, mit messing draet krücken gemachet werden

3. Ist högst notwendig dass alle windladen von einander genommen werden, vnd von aller vnsauberkeit gereinigt, damit die pfeiffen ihren follen windt wieder bekommen

4. Weil fast alle conducten im gantzen werck von dem salpeter zu nicht gefressen, müssen selbige wieder verbessert, und die gahr untauchlich weck getahn vnd an deren stelle neüe gemachet werden

5. Weil alles angehege vnd federn in den windladen von eisern draet, ist nötig dass an stad dessen somiht allen bei der arbeit ab

brechen wirdt, sondern so sich wegen rostenss ganss untüchtig be-
findet wecketahn, vnd an dessen stelle messing draet genommen werde

6. müssen die Register züge welche alzu hart sin[d], gelinder ge-
machet, und die zeiw spherventile zum rück Positive vnd Pedal wieder
an gerichtet werden

7. Werden die blassbelge vnd windröhre da sie vndichte befunden
mit gutem leder wieder auss gebessert

Wan nuhn diesess werck auf söliche ard geendert vnd verbessert wirdt,
kompt es zu seinem vollen kommen standen, dass ess auch nicht all-
eine wieder so gud alls neü, sondern an den schnarrwercken besser kan
erkind werden

Folget nuhn wass oben gemelte Reperation und Renovation an mate-
rialien vnd unkosten erfo[r]den wirdt

$\frac{1}{2}$ schipfund Englischg blei	7 [Rdr]		
24 pfund Zi[nn] dass pfund für 12 Lsch .	6 [Rdr]		
1 Decker wolbereitete grose allaunfelle ..	2	4 [mark]	
$\frac{1}{2}$ Decker gemein allaun leder	1		
6 pfund guten leim dass pfund 12 sch ..	—	4	8 sch
8 pfund messing draet dass [pfund] 2 $\frac{1}{2}$ [mark]	3	2	
holtz, kolen, nagel, licht, terperntin, vnd rote boless von	4		
Dem orgelbauer vor essen vnd drinken auch schlaffstelle vnd wasche die Woche 1 [Rdr] 2 [mark], tud in 20 wochen	26 [Rdr]	4 [mark]	
seinem iungen die woche 1 [Rdr] ist ...	20		
vor heranschaffung alles werckzeugess auch mühe vnd arbeit	120 [Rdr]		
		summa 191 [Rdr]	2 [mark] 8 sch

Solte aber ein orgelbauer dazu versch[r]ieben werden oder einer von
sich selbst kommen der die kirchenarbeit nicht consideriren wollen,
wird ess weid höher kommen, vnd so ess lenger in dem stande bleiben
sol, wil ich selber nicht vor dem preiss ess zu Repariren gebunden
oder gehalten s[ein]

Christianstad
den 11 feberwarij 1685

Hanss Henrich Cahman»

Bilaga 3.

Hülphers manus, fol., städer nr 17:

»CHRISTIANSTADS ORGEL

detta wärk är uppbygdt 1631, wilcket årathal och står med förgyllda Ziphror utsatt på öfwerwärcket.

Uti ena windlådan är tecknad samma åratat och Henricus Chaman, hwaraf trol[igen] slutas, at han och warit Byggmästaren.

Stämmornas antal uti detta wärck är 28. för utom 3^{ne} Sperventiler, 1 Tremulant 1 Stiernspel andrag och Calcant register.

Claveren 2^{ne} till manual. 1 öfwerwärcket och det andra ryggpositivet tillhörigt 1. Claver till Pedahlen.

Ambitus för Claveren är ifrån C till \bar{a} , hwarwid är at märka, det grofwa eller understa octaven är utlagd och likwäl Cis och Dis utslutna, men de öfwriga Semitoner Fis, Gis och B i alla stäm[mor] befint[lig]e.

Pedahlen har och samma owanliga Claviature.

wärcket står i g[amla] chor Thonen nog groft, så at och satser behöfwas för Leipziger Trumpeter, om det skall accordera.

STÄMMORNAS ORDNING OCH NAMN

Öfwer wärcket

Calcant register.	Tremulant
Bähr Pfeife. 8 fuss.	Sperrventil.
Zimbel mixtur. 3 fach.	Mixtur 6 fach.
Gemshorn 2 fuss.	Super octav. 2 fuss.
Octava 4 fuss.	Spitsfloit 4 fuss.
Quintadena 8 fuss.	Schweitzer floit 4 fuss
Octava 8 fuss.	Spitsfloit 8 fuss
Principal 16 fuss.	
Sperrventil till Pedahl.	Sperrventil till Rygg Positifvet.

Rygg Positiv.

Gedacht 8 fuss.	Principal 8 fuss.
Still Gedacht och quintadena 4 fuss.	Octava 4 fuss.
Scharf 3 fach.	Super octav. 2 fuss
Trichter Regal 2 f.	Trumpet 8 fuss.

Pedahl.

Untersats 16 fuss.	octava 8 fuss.
Gedacht 8 fuss.	Quintadena 8 fuss.
Octav 4. fuss.	Bassun. 16 fuss.
Trompet 8 fuss.	Schalmey 4 fuss.

Balgorna äro 5. 1. faltige men dels för små och dels ligga för långt ifrån wärcket, så at winden är i det knappaste till wärcket om man wille spela fullt och med Coppel.

Alla Piporna äro af god metall och ingen enda trädpipa i hela wärcket.

Regeringarne qwicka och lätta, men med öfwerflödiga winkelbrott försedda emot nu warande Byggnadssätt; och som dessa uptaga mycket rum är det nog swårt at hielpa om en abstract skulle springa.

Orgelen är för öfrigt i sine chor wähl indelt, Zir[ligen] förgylld och målad, samt med Bilthuggeri wäl prydder.

dess ställe är öfwer stora Kyrkjo Porten på Kyrckans wästra sida.

Kyrckians längd 102 alnar

Bred 74 alnar.

Högd till hwalfwet $23\frac{1}{2}$ alnar

tornets högd $45\frac{1}{4}$ al[nar].»